

3 - 1991

NYCKELPOSTEN

FÖRENINGEN NYCKELHARPAN

NYCKELPOSTEN 3/91

Upplaga 600 exemplar.

Medlemsblad för Föreningen Nyckelharpan
Utkommer med 3 nr per år. Medlems- / årsavgift:
65:-/år för endast Nyckelposten resp 80:-/år för
fullt medlemskap. PG nr 491 82 94-2.

REDAKTION:

Sven Nordin

Laduvägen 16, 142 33 Trångsund

tel. hem 08-771 24 77, arb 08-707 46 72, mobiltelefon 010-18 08 42

FÖRENINGEN NYCKELHARPANS STYRELSE :

Christer Kvarne, ordförande

Götgatan 107A, 116 62 Stockholm tel 08-641 25 12.

Bertil Wettersten, kassör

Dubbelvägen 12, 137 57 Västerhaninge tel 0750-31 265

Övriga ordinarie styrelsemedlemmar:

Eivor Erkas, sek. Kierstin Enström, ledamot. Bertil Svensk, ledamot.

Suppleanter: Claes Yngve och Ulla Brandt.

Föreningen Nyckelharpan och Nyckelposten
ber att få hälsa alla nya medlemmar hjärtligt
välkomna i föreningen!

OMSLAGSBILD:

Modell av Eric Sahlströms staty.

Konstnär Ingvar Jörpeland.

Foto Per-Ulf Allmo

Ja, så blev det i alla fall en Nyckelpost denna gång också. Det tror man inte riktigt när det är bara två veckor kvar till manusstopp, men sedan trillar det in en hel del bidrag, och sedan står man där "med en koral i handen".

Detta höst/vinter nummer är som vanligt späckat med nyckelharpgedis. Byggtips både från Berra och Nisse. Två spelmannslag har skrivit om sitt varande och spelande, med foto dessutom. Trevligt tycker red.

Intonaering är ju fortfarande ett hett ämne och jag lovade i förra numret en fortsättning på vad forskningen på Kungliga Tekniska Högskolan har att säga i detta ämne. Nu visar det sig att KTH's avhandlingar i detta ämne är skrivna på engelska varför artikeln får vänta på översättning och bearbetning till nästa nummer. Hav tålamod.

Loggotävlingen är avgjord. Det ger oss nu chansen att äntligen få ett eget emblem. Planer på att framställa tröja och dekal finns, vi får se vad ekonomin tillåter.

Beträffande innehållet i Nyckelposten så fortsätter red med samma stil så länge inga klagomål inkommer. Det är dock tacksamt om någon kan tipsa om hur vi kan göra Nyckelposten ännu bättre. Vad saknas? Vad skall bort?

Vi gör i detta nummer ett nytt försök att få igång ett riksrapporteringsystem. Det förekommer nog mycket intressant och roligt på nyckelharpfronten i Sveriges avlånga land (utomlands också för den delen). Det vore fint med en rapportör från olika delar av Sverige, a'la Sydnytt, Västnytt, Nordnytt etc.

När Du sänder in material till Nyckelposten så tänk på följande: Skriv gärna på Din dator och skicka in diskett (ASCII-kod) eller på skrivmaskin, men naturligtvis går det bra med penna om Du skriver tydligt och kortfattat. Beträffande bilder så är det bäst med svart/vita papperskopior men färg går ganska bra

det också. MEN INTE färg-diapositiv.

Det är gratis annonsering i Nyckelposten så länge det finns plats i tidningen och att annonsen handlar om musik.

Redaktionen önskar alla läsare en riktig GOD JUL och ETT GOTT NYTT ÅR.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

Sidan 3	.. Redaktionens spalt
Sidan 4	.. Om STIM
Sidan 5	.. Om STIM
Sidan 6	.. Insändare
Sidan 7	.. Insändare
Sidan 8	.. Noppor + PRESSTOPP
Sidan 9	.. Nisses hörna
Sidan 10	.. Gösta Bengtsar
Sidan 11	.. Gösta Bengtsar
Sidan 12	.. Insändare
Sidan 13	.. Insändare
Sidan 14	.. Om statyn
Sidan 15	.. Riksspelman
Sidan 16	.. Edvard Pettersons vals
Sidan 17	.. Insändare + värsting
Sidan 18	.. Småplock + PRESSTOPP
Sidan 19	.. Pitagoras
Sidan 20	.. PRESSTOPP Nytt! Kassett / bok från "Svea Fonogram"
Sidan 21	.. Bektips
Sidan 22	.. Berras byggtips
Sidan 23	.. Grattishornan
Sidan 24	.. Bertil Svensk's bildsida
Sidan 25	.. Rapportör sökes
Sidan 26	.. Lövstautställningen
Sidan 27	.. Lövstautställningen
Sidan 28	.. Presentharpa och historik
Sidan 29	.. -- av Rolf Carlsson
Sidan 30	.. Woxbergs vals
Sidan 31	.. Loggotävlingen avgjord
Sidan 32	.. Annons

Nästa manusstopp
15:e Feb -92

Här nedan får Du reda på hur Du skall hantera Dina "STIM-ärenden".

Artikeln är, med benäget tillstånd, saxad ur "Roland Inside" en förnämlig gratistidning för syntintresserade.

Efter ett offentligt framförande av ett musikstycke applåderas musikerna för det stora arbete man lagt ner på att ge publiken en musikalisk upplevelse. En person som i högsta grad bidragit till upplevelsen och som ofta glöms bort i sammanhanget är den person som är upphovet till musiken: upphovsmannen, komponisten. Visst får han sin del av applåderarna, men vem ser till att han får betalt?

Den organisation i Sverige som hjälper till att bevaka detta är Föreningen Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå, i vardagliga sammanhang förkortat till STIM. Detta organ grundades 1923 av Föreningen Svenska Tonsättare (FST) i syfte att bevaka tonsättares, textförfattares och musikförlags ekonomiska intressen.

Upphovsrätt

Genom Lagen om upphovsrätt får varje komponist, textförfattare och arrangör rättigheterna till sitt eget verk. En komponist äger alltid sin mu-

sik. Ingen får utan upphovsmannens medgivande offentligt framföra hans musik, än mindrespela in den eller trycka upp den i noter. Man kan dock överlåta utgivningsrätten och rätten att framföra musiken till någon musikförläggare mot en överenskommen ersättning.

Det innebär att varje gång du spelar i något sammanhang som kan betraktas som offentligt framförande gäller upphovsrättslagen. Även vad man kallar "mekaniskt mångfaldigande av musik" (dvs inspelning på film, gram-mofonskiva, audiokassetter o dyl) omfattas av denna lag.

Varför är detta så viktigt? Jo, runt om i Sverige och ute i världen finns massor av komponister, textförfattare och arrangörer som offrat massor med tid och arbetepå att snickra ihop sin musik. Det må vara stora symfoniska verk för etablerade symfoniorkestrar och andra professionella ensembler men för det mesta handlar det t.ex. om en 3-minuters poplåt inspelad på CD-skiva, en visa hämtat ur en sångbok och lite annat smått och gott.

Att komponister (precis som vilken annan yrkeskategori som helst) inte kan jobba gratis är självklart. Det är kanske något man lätt glömmer bort men som är väl värt att tänka på varje gång du kopierar kompisens platta över till kassetband eller varje gång du spelar en annans låt offentligt inför publik. Skulle framförandet dessutom ske inför betalande publik är det i hög grad rimligt att komponisten för vara med och dela på kakan.

Vem äger musiken?

Komponisten äger sin musik så länge han lever. De efterlevande äger sedan rätten till hans musik i 50 år efter komponistens död. Det betyder att komponistens barn kan få ersättning i 50 år efter förälder sin död.

Genom ömsesidighetsavtal med motsvarande utländska organisationer kan STIM förvalta hela världsrepertoaren. Med restauranger, danslokaler, biografier etc har man också upprättat avtal. Dessa avtal går ut på att STIM upplåter rätten att offentligt framföra STIM:s repertoar. Motprestationen från restaurangen, danslokalen eller vad det nu kan vara för spelställe är givetvis att man betalar. Denna ersättning kan variera högst betydligt eftersom den står i relation till spelställets storlek och intäkter. För restauranger, danslokaler och dylika ställen som har entréavgifter utgår ersättningen i procent av entréavgiften (bruttobiljettintäkter). Om man har fritt inträde gäller fasta minimibelopp per månad eller år.

Största spelstället

Kan du gissa vilken institution som är landets största enskilda musikkonsument? Just det: Sveriges Radio/TV! Av de 350 miljoner kronor som STIM te-
talt plockar in i STIM-avgifter för år 1991 står SR för inte mindre än 60 milj! Sveriges Radio/TV, lokalradiostationer och i vissa fall närradiostationer måste årligen lämna uppgift på vilka sånger eller musikstycken man spelat i etern.

All musik som är skriven av STIM-anslutna svenska kompositörer ska anmälas till STIM. Alla skivbolag måste också anmäla hur många LP-skivor, CD-skivor och audio-kassetter man sålt under ett år. Även allt som spelas och sjungs på offentliga konserter inför betalande publik ska anmälas.

Fördelning av pengarna

Vad gör då STIM med alla dessa miljoner? Jo, två gånger om året delar man ut ersättning till alla kompositörer, textförfattare och förlag för deras musik beroende på hur mycket den använts. Ersättningens storlek beror på antalet registrerade den av varje verk under året. Verkets tidslängd och var det spelats har också betydelse för ersättningens storlek. Som exempel kan nämnas att ett framförande i TV ger den högsta ersättningen medan ett framförande på dansbana och fritidsgårdar ger den lägsta.

Cirka 35% av fördelningssumman tillfaller Svenska upphovsmän. Övriga 65% sänds till motsvarande utländska organisationer. USA erhåller det största beloppet, hela 40% av

den utländska avräkningen. Fördelning av ersättningarna förmekaniskt mångfaldigande sker via Nordisk Copyright Bureau (ncb) i Köpenhamn.

Genom internationella avtal får varje land avsätta högst 10% av den totala nettoavräkningssumman till en nationell kulturstipendie-undersödsfond. Därmed kan STIM dela ut mindre belopp i form av stipendier medan resten tillsammans med ett statligt bidrag räcker för att driva STIM:s informationscentral för svensk musik (Swedish Music Information Center) som utger trycksaker, gramfonoskivor och med sitt bibliotek verkar för spridandet av kännedomen om svensk musik. Swedish Music Information Center ingår i en internationell kedja av musikinformationscentraler och erhåller också ett stadigt bidrag.

Hur gör Jag med min egen musik?

STIM är inte någon exklusiv klubb som enbart är till för proffskompositörer. Praktiskt taget alla som skrivit musik eller text till musik kan anslutas till STIM. En förutsättning är

dock att musiken har framförts offentligt eller spelats in på fonogram. (LP, CD, kassetband e.dyl.). Kompositören gör själv en anmälan, framför allt om han vill ha betalt för sin musik.

Så här går du tillväga om du vill skydda din egenhändigt komponerad musik: Du gör en inspelning på en demokassett eller skickar notutskrift på musiken och lägger den i ett förseglat kuvert. Denna försändelse postar du till dej själv med mottagningsbevis (ESS-brev heter det nu för tiden). Den förseglade försändelsen förvarar du på ett säkert ställe (bankfack e.dyl.). Mottagningsbeviset och poststämpelns datum är givetvis en tillgång om någon plötsligt skulle komma och påstå att han eller hon är upphovsman till något som du bevisligen har gjort.

Många tror att det räcker med en anmälan till STIM, och vips så är skyddet automatiskt klart. Men så är det inte. Vad STIM gör är att man helt enkelt bara bevakar dina ekonomiska intressen när någon annan använder din musik. Och det är inte så "bara" det.

Slut

Skriv till: Roland Scandinavia as: "INSIDE" Danvik Center 28A, 2 tr 131 30 Nacka

Inside

kan du få gratis med posten!

Har Du inte tidigare sänt in en kupong så har du chansen här!

Sänd kupongen till adressen överst i denna spalt och Du kommer automatiskt och helt gratis att få Roland INSIDE.

JA TACK: sänd Roland INSIDE till mig!

Namn _____

Adress _____

Postnummer _____

Ort _____

(INSIDE 3/91 - S)

Ö-Stråkarna - Spelgrupp i skärgården

Jag tänkte berätta lite om vår spelgrupp som består av Åke Öhman från Husarö, Kerstin och Ancis Eriksson från Ingmarsö samt Ulla och Helena Söderman från Ljusterö.

Det hela började på hösten 1985. Ancis pappa hade just byggt en nyckelharpa åt henne och hon ville börja spela. Åke hade lagt sin fiol åt sidan och börjat spela nyckelharpa. Han kunde ställa upp som lärare.

Jag hade just blivit av med min duktiga musiklärare i den Kommunala Musikskolan och istället fått en, som inte kunde mitt instrument - pianö. Jag var 12 år och det kändes trist med spelningen efter detta uppbrott! Då tyckte mamma, att jag kunde hoppa av musikskolan och börja spela nyckelharpa tillsammans med Ancis istället.

Jag åkte med till Husarö flera söndagar under hösten och fick låna Åkes gamla "Närlund-harpa".

Vi började spela efter Alpsjö's spelskola och det gick ganska bra och vi hade kul.

Ancis mamma, Kerstin, spelade dragspel till och när jag fyllde 13 år fick jag en egen harpa. Då "övertog" mamma Åkes gamla nyckelharpa och spelgruppen hade utökats till fem personer!

Här ute i skärgården är nyckelharpan och dess musik inte så känd, som i Uppland. Ryktet gick snabbt, att vi hade bildat en grupp, som spelade detta instrument och spelningar inför publik lät inte vänta på sig. Det

kunde vara vid hembygdssammanhang på olika öar, i kyrkor, på skärgårdsmärknaderna i Stockholm eller andra tillställningar, som folk ville höra vår musik.

Skärgårdsmärknad på Skeppsbron, Stockholm september 1988. Skärgårdsmusikanterna: Rolf Fogelström Sundskär, Kerstin Eriksson Ingmarsö, Ann-Christine Eriksson Ingmarsö, Helena Söderman Hummelmora Ljusterö, Ulla Söderman Hummelmora Ljusterö, Åke Öhman Husarö.

Önskemålet, att vår grupp skulle kallas något, blev allt större och så - inför någon spelning - kom namnet Ö-stråkarna till.

Eftersom vi bor på olika öar och förbindelsen mellan öarna är så dålig så har vi inte kunnat träffas regelbundet för att öva. Vi har mest åkt till Husarö därför att Waxholmsbåten går dit och vänder där. Men vintertid kan en resa från Ljusterö ditut ta nästan tre timmar enkel resa, så därför träffas vi numer mest under våren och sommaren, då vi kan åka med egna småbåtar.

Åke och Ancis har däremot varit på flera kurser i Uppland och därifrån tagit med sig kunskaper hem till oss alla. Kassetter och noter skickas flitigt mellan oss i stället.

Jag nämnde nyss, att nyckelharpmusiken är relativt okänd här ute i skärgården. Spelmän har det förstås funnits - som drog mellan olika lögdanser och bjudningsdanser med sina fioler. Det berättas om "Tusse-Bernt" från Ljusterö, som levde i

början av 1800-talet och faktiskt även ägde en nyckelharpa. Två andra gamla spelmän var "Ytteröar'n" och "Lingonskärar'n", som båda levde i mellanskärgården på 1800-talet.

Åke har planerat, att samla ihop allt sitt material om dessa gamla skärgårds-spelmen och så småningom ge ut det. Det blir väl Ö-Stråkarnas projekt kommande vinter!

Ljusterö 30/9 -91 Helena Söderman

T. TAGELMAN & Son:

Har du hört att bilreparatören är spelman?

Ja, han har ju gjort en lål; Mäckens polska!

Sandviken den 30/9 -91

Bäste Nyckelposten!

Tack för en trevlig och underhållande tidning. Det är alltid lika roligt att läsa om alla byggtips och spelningar m.m. i tidningen. Som ett komplement till Båkan Hardenborg i Uppsala artikel om "Några maskiner för nyckelharps-byggare", vill jag rekommendera växelströmsregulator för ändring av maskinernas varvtal. Principen är densamma som finns på maskiner med variabel hastighet. Växelströmsregulatorn finns endast att köpa såsom byggsats. De fabrikat jag känner till är "Josti-Kit" och "Wellemann". Den regulator som jag har är en "Josti-Kit" på 1320 W (6 amp.) denna är fullt tillräcklig och kan även användas till reglering av värmen på en kokplatta, lödkolv etc (från 0 - max. effekt). Regulatorns pris i byggsats är c:a 300 kr med tillbehör. Detta är en av de bästa apparater jag någon gång har skaffat mig. Säkert finns det några elkillar i föreningen N-harpan som kan bygga ihop regulatorer för en billig penning.

Bästa hälsningar

Bo Lundgren

Josti-Kit har tyvärr upphört. Motsvarande regulatorkrets finns dock hos ELEFA artikel nr 72-054-12 257:-. ELFAS tel nr 08-730 30 88. red amm

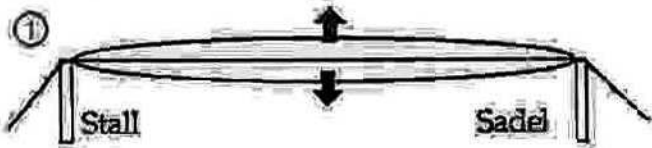
Redaktionen

TACKAR för dessa

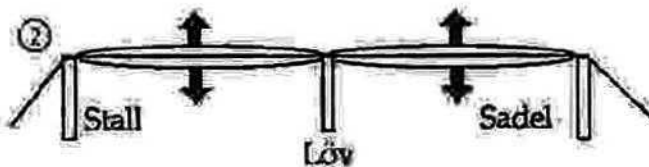
insändare. Nog är det roligt att läsa om vad som händer i Sverige (utlandet också för den delen) på harpfronten.

Har Du "NOPPOR" på strängen?

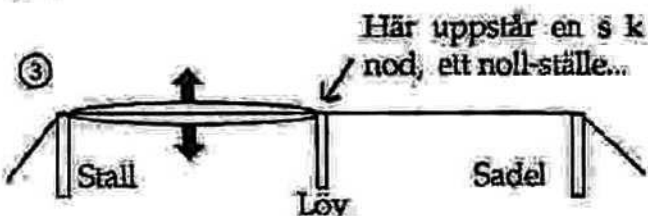
En sträng är ett svängande element. Strängen är avsedd att svänga på sin grundton (om man inte ägnar sig åt flageolettt spel förstås). Låt oss ta A-strängen som ett exempel; när den lösa strängen klingar ser det ut så här:

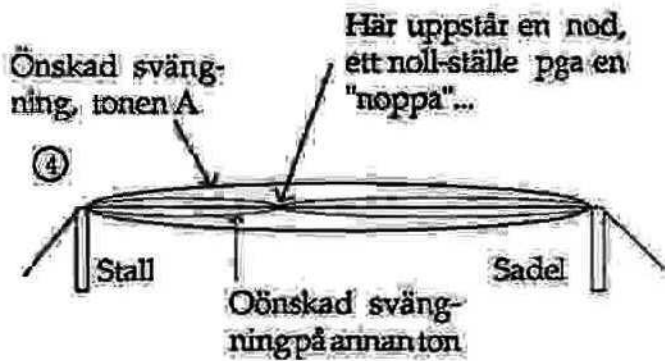
Tryck nup på tonen A, knaver nr 12 på A-strängen, den delar strängen mitt itu. Dubbla frekvensen uppstår då, alltså A en oktav upp. Strängen skulle nu svänga på två (2) ställen så här...

... men det gör den inte för att stråken bестryker endast den övre halvan. Prova och knäpp på den nedre halvan och Du hör att det är samma ton.

... ett sådant noll-ställe kan uppstå på en sträng p g a en "noppa" (jag vet inget riktigt namn på företeelsen). Det är en ring runt strängen, en liten nästan osynlig "rostring" som kan bildas p g a tillverkningsfel eller åldring. Ungefär så här ser det ut:

Sträng, starkt förstörd.

Strängen får en tendens att svänga på en icke önskad frekvens (ton) om man har en sådan "noppa". Om man lätt får flageoletter på lös A-sträng så kan det bero på detta fenomen. Kolla Dina strängar och byt ut de misstänkta. Detta gäller även de ospunna resonanssträngarna.

Sven Nordin

Presstopp

Under förutsättning att alla planer går i lås blir det ...

Nyckelharpan dag

den 27-28 JUNI -92,

på Skansen i Stockholm!

Arrangörer:

Stockholms Spelmansgille

och

Eric Sahlströms minnesfond.

Upplysningar genom

Gösta Sandström

tel: 08-758 11 76

Med VM på Nyckelharpa!
Världsmästare koras. MEN även publikens favorit!
Mer om detta i Nästa nummer av
Nyckelposten

GLÖM INTE

Jul-festen den 12 dec -91.

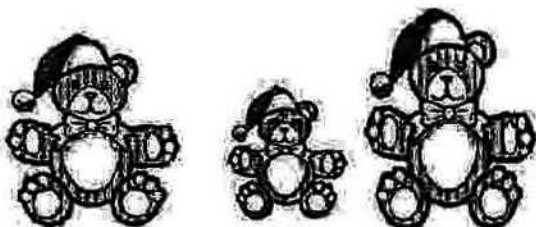
Det kommer att bli ROOLIGT
var så säker.

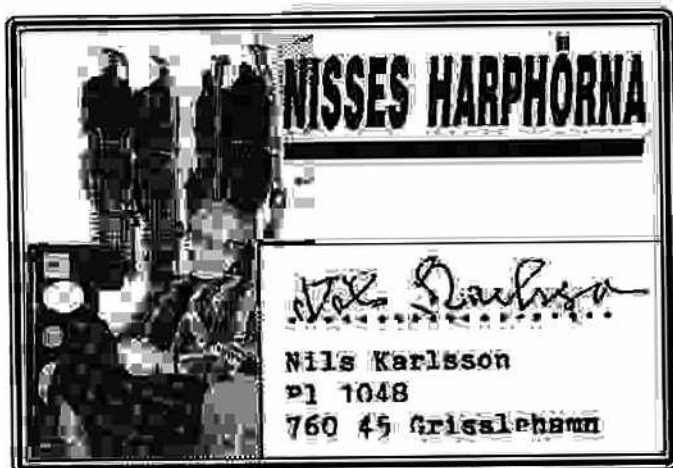
Lokal: Gästabudsalen

Hartwickska huset

S:t Paulsgatan 39 Stockholm

Uppl Christer Kvarne tel 08 - 641 25 12

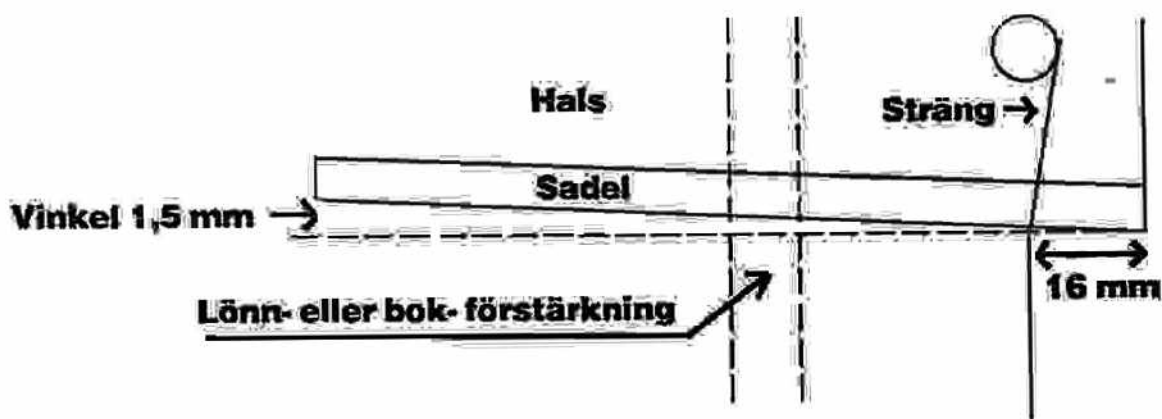

Singö 1991-10-02

Den här gången skall jag skriva om sadelns placering på nyckelharpans hals och med de ändringar som jag gjort från tidigare nyckelharpbyggen.

Sadel- och halsbredd är som förut 100 mm, tjocklek 8 mm och höjden 41 mm. Sadelns höjd mät från halsens plan är 40 mm men genom att jag gör den bågformig så får den på mitten höjden 41 mm på bakkanten. På sadelns framsida fasas kanten ned efter strängarnas lutning mot strängspännarna. I det här sammanhanget måste man tänka på att strängarna ligger dikt i spåren så att det inte finns mellanrum mellan sträng och trä i sadelns bakkant. Samma är förhållandet med spåren i stallers framkant. Så var noga med detta att spåren där strängarna vilar får rätt vinkel.

Skiss (ej skalenlig)

Vem har en bra idé om hur man gör en enkel anordning för att erhålla en D-bas på C-bas strängen ?

Har Du gjort någon konstruktion så sänd in en skiss, så kan Nyckelposten förmedla idén till läsarna.

Sadelns montering på halsstocken: Jag lägger en 180 graders gradskiva efter halsens längdriktning just där A-strängen skall ligga på sadeln och med gradskivans 0-centrum på sadelns bakkantslinje och ovannämnda tänkta strängspår. Här drar jag nu ut en linje med fin blyerts i vinkeln 91,5 grader och avläser detta mått vid halsens vänstra sida. Här efter sågar jag ned 1 mm djupt spår 8 mm brett och limmar dit sadel på halsen med tvingtryck. Var noga i detta moment med sadelns vinkel i förhållande till halsens planyta. Den ovannämnda fasningen av sadelns översida gör jag sedan efter det att strängspännareförstärkaren har monterats och de koniska borrhålen har borrats för strängspännarna.

Med den här enkla konstruktionen löser man lövens ställning mot C- och G-strängarna. Man kan ofta se på en del nyckelharpor dessa löv hårt vridna i riktning mot stallet för att i bästa fall få tonhöjden. A-strängens löv är det ju inga problem med. Självt tycker jag att harpans vackraste ljud ligger på 436-438 Hz.

Harpkroppens vridning i förhållande till halsens- och klanglådans mittlinje kommer jag vid ett annat tillfälle att skriva om. Jag hoppas att jag med ovannämnda rader gjort det förståeligt och någorlunda tydligt skrivet med sadelvinkeln. Det är värt att pröva.

Mycken bygglädje önskar Nisse.

På följande sidor återges ett svar på uppropet om nyckelharpbygge (se förra numret av Nyckelposten). Det är inte för sent att sända in mer synpunkter på nyckelharpbygge och vård av harpan.

Tack Gösta för det här bidraget.

Nyckelharpan, iakttagelser av en "lärling", Insänt av Gösta Bengtsar.

Jag har byggt en kromatisk nyckelharpa efter Bäckström. Deltager på spelkurs nu och planerar min reservharpa, letar efter nya idéer, de noteras här.

Mina iakttagelser av andra visar att erfarna musikanter har bra fungerande utrustning. För nybörjare finns möjligheter till förbättringar och ändringar/kompletteringar av spelutrustningen.

Erfarna instrumentbyggare försöker tillverka bra lätta instrument med "gott ljud". Ljudet, här finns delade meningar om hur bra ljud låter, fin klang, högt ljud osv.

Stämgaffel eller stämpipa "Cello"! Köp enstämapparatur av kromatisk typ, det är en god investering för nybörjaren. Nyckelharpan skall vara rätt stämd på alla (16 st) strängar för att vara godkänd. Stämningen kan utföras 10 ggr snabbare med en stämapparat (för nybörjaren!) jämfört med att utgå ifrån en stämgaffel! Använd stämgaffeln som kontroll av stämapparatus batterier!

Stämningen av instrumentet är viktigt för att allt skall låta bra, andra åhörare/spelman trivs bättre när tonerna låter rätt. Stämapparaten är en god hjälp när lövens lägen skall justeras till rätt tonposition, för goda ackord på harpan kan en justering behövas.

En sordin dämpar ljudnivån, bra att använda vid övning! Klädnypa eller dyligt fästes på stället. Prova ut en, dina grannar blir kanske något gladare om du övar med sordin. En tung sordin dämpar mer än en lätt typ! Sordin kan vara bra att montera när man har ett kraftigt ljud ifrån harpan och inte vill "överkösta" andra instrument vid spel, t ex komp osv.

Resonanssträngarnas stämning. Här finns många möjligheter till variationer. En vanligt förekommande stämning är att ha ett tonsteg eller mer mellan närliggande resonanssträngar.

T ex:

g a h g# a# c1 + (6)
c1# d1# f1 + (3)
d' e' f1# (3)

Nybyggda harpor håller inte stämningen länge. Det tar tid innan allt sätter sig och håller stämningen som ett inspelat instrument (< 1 år!). Årstidernas växlingar och temperaturändringar påverkar nyckelharpan så att strängarna måste stämmas om.

Transportlådorna är ofta inredda med hållare för stråkar 2 st, samt har fack/utrymnen för andra tillbehör som Celloharts, stämgaffel/stämapparat, strängar. Extra löv som reserv, tång, kniv, fil, blyertsenna mjukt stift. Kan vara bra om man behöver justera på kurser. Bandspelare och extra band.

Bandspelare med varvräknare för att lätt kunna spola till önskad låt är ett gott hjälpmedel. Om bandhastigheten kan varieras något på bandspelaren är det bra. Underlättar injusteringen till rätt "ton". När band flyttas mellan olika bandspelare kan ljudet - tonerna variera om bandhastigheten varierar t ex trög kasset, dåliga batterier som orsakar låg bandhastighet, hög bandhastighet på bandspelaren. Kontrollera bandspelarna genom att spela in t ex tonen A (440Hz) på en bit av bandet, spela av bandet och kontrollera t ex med stämapparaten hur tonen blir. Min erfarenhet visar att få bandspelare fungerar lika! När band flyttas mellan olika enheter. Bäst är att använda samma bandspelare vid in- och avspelning, då är ljudet + tonen bestämd av det inspelade materialet. Stämtoner är bra att spela in på bandet i början, t ex lösa strängar A-C-G. Innan låten börjar är det bra att veta starttonen. Nyckelharpan har olika "sound", ibland är rätt ton svår att hitta, för nybörjaren!

Stämapparat kan användas till kontroll av bandspelartonen.

Vill man spara inspelat material är det bra att "skrivskydda" bandet genom att avlägsna plastbitarna i yttersidorna. Gör att man inte kan spela över bandet av misstag! Banda in dig själv och spar inspelningarna! Det ger möjlighet att höra hur man utvecklas i spelandet. En "återblick" kan vara intressant.

Stråken hör till. Erfarna spelare använder stråkar som är bra taglade, samt att stråken har "svikt", (dvs är spänstig, har "fiolspänst").

Nybörjare "nybyggare" har vanligtvis stråkar som påminner om "stockar + pinnar". Reservstråke är bra att ha. Prova/testa andras stråkar om möjligt det är skillnad på stråke och "stråkar". Jämför eftersom designen varierar; svikten + hårdheten + balanspunkten + längden + taglingens utförande. Jag har noterat för nyckelharpstråkar:

a Totallängd >45 cm (50cm verkar långa) tagling ca 35cm lång.

b Svikten; hård - stum till "tunn gren".

c Taglingen är ofta risig, dåligt sträckt.

d Vikt mellan 58 gram - 28 gram. Fiolfrosch och < 45 grams vikt är vanligt. En bra stråke ger bra resultat! Tillsammans med god stråkföring blir ljudet bättre. Fiolstråkar för "barnfioler" kan användas, till nyckelharpan använder jag en 1/8 stråke som väger ca 40 gram och är 41cm lång. När man kompar med slakare tagel är en nyckelharpstråke lämplig!

Kromatiska nyckelharpan Här finns många olika typer med variationer. "Kromatiska silverbas" är en lätt liten design som verkar intressant, H. Gille typ ca 1,3kg.

Nyckelharpor med granna sniderier och andra dekorationer förekommer samt experimenttyper av olika modeller. Kroppsform + stränghållare + stämordning/skruplatta vissa variationer.

Dekor finns på varierande ställen eller ingen dekor, det mesta är smakfullt. Hantverket är ofta bra. När man kontrollerar - jämför med en känd byggare som Erik Sahlinström, verkar arbetet agnat för att skapa "gott ljud" mindre del är nedlagd på "finisken".

Nyckelharpan vikt varierar. Jag har vägt några och normalvikten är ca 2,2 kg, vikter mellan 2-3 kg förekommer. "Lätta normaltyper" mindre än 2 kg förekommer "flickharpor" gjorda av goda byggare.

Byggteknik och materialval påverkar slutvikten. Jag tycker "silver" verkar intressant och har tänkt att 3:e bygget blir av "silverbas-kromatiskt" garna lätt ca 1,5 kg. Har iakttagit 2-3 olika "silver" tillverkade i gran och med låg vikt är den intressant. En variant är att införa fiolbygget; idéer i konstruktionen och montering. "Kan ge låg vikt". Materialet påverkar vikten också, "beslagen" av metall kontrollera om de kan lättas eller ersättas med träskruvar osv! "Stockholms-harpan", med bara metallmekanik

gör att vikten ökar, också överdimensionerade detaljer väger mer. Nyckelharpor med många stämkravar av trä håller ofta låg vikt, finstämmare underlättar stämningen det kan vara förbättring använda "gitarmekanik" och ta viktökningen. Låg vikt bör inte vara det viktigaste - gott ljud är intressantare och ett lätthanterligt instrument.

Axelbandet av stadig typ fungerar bra, tunna band snör ihop sig till ett "snöre" som skär in i halsen. Krage på kläderna kan vara bra, gör att axelbandet irriterar mindre. Vid spel på höga lägen - toner brukar axelbandet kortas något för att nå nycklarnas lättare.

Skrupplattan. Här finns många typer:

a Alla 16 strängar har "gitarr"mekanik. Varierande typer.

b 12 strängar + 4 st träskruvar, i olika positioner.

b' Hög/låg placering av gitarmekaniken på skrupplattan.

c 8 strängar med mandolinmekanik + 8 träskruvar (4 stora + 4 st små) ger lägre slutvikt än a och b ovan.

d Ovanligare varianter "cittra-skrupvar-plano" nedskruvade plattan.

e Många träskruvar i skrupplattan. Anm. Vid många träskruvar användes finjusterare på strängarna för injustering till rätt ton. Anm. Ovanliga lösningar finns för strängdragning t ex mellan knavrnas rader - resonanssträngarna.

Skrupplattorna är lättade (i den mån det går), urhålkade för en stark konstruktion.

Dekorationen utgör ofta en del av lättningen och utnyttjas ibland extremt dvs material kan vara avlägsnat helt på "flickharpor", där många träskruvar användes. Lättare metallmekaniken i mässing mm. Där strängarna går emot sitter ofta inlägg som avlastning t ex ben, hårdträ, metall mm. En stor del av instrumentets vikt sitter i skrupplattan med tillbehör. För ett lätt instrument bör vikten sparas här, överdimensionera ej.

Stället. Många olika typer förekommer. Vanligast är Bäckströmtyper och en variant som förekommer på gammelharpor "städfomat". Alla strängar med lågt placerade resonanssträngar förekommer, verkar gammeldags, knépigare att stämma.

Resonanssträngarnas gruppering: 6-3-3, 5-3-4, 5-4-3, 4-4-4.

Harpkroppen och halsen. Hör-

nen är avfasade ordentligt och det är en mjuk övergång ifrån botten mot hals. "Byggarna använder mer avfasningar än "Bäckström 75/78 ritning" visar! Det är också en avrundning mellan hals nyckellåda, (botten är kortare än locket). För ett lätt instrument bör vikt sparas in på hals och ljudkropp, halva vikten sitter här. Dekoration är ofta ett brant mönster omkring kroppskanten, sniderier på locket förkommer samt figurer, ritade eller inbrända mönster. Tonkvaliten förändras troligen om sniderierna överdrivs på lock - botten. En lätt ljudkropp bör vara bra för instrumentet tillsammans med lättad övrig utrustning! Smalare hals ca 95 mm kan ge symetri om materialet 5 mm avlägsnas på översidan. Granmaterial ljudkroppen är ett bra utgångsläge för en lätt konstruktion.

Stränghållarna där vissa är för korta utanför harpan, ger inget stöd för stråkarmen när man står och spelar, bättre med långt än för kort överhäng. Det finns ovanliga lösningar t ex som skrupplatta med 16 st stämkravar. "Sahlströmtyper" har inga finstämmare monterade, där används istället små finstämmare som är placerad på strängen vid t ex skrupplattan. Dekorationen på stränghållaren varierar, ofta är det lagom, sniderier och målat mönster.

Nyckelleken - spelbarheten blir bättre om nycklarna har ett glapp/spel och om lekådens uttag har erhållit t ex grafit på ytorna. Nycklarnas skall inte gå trögt. Utrymmet mellan knavrnas huvuden varierar, detta kan byggaren kompensera med att olika bredd användes. Löven får inte vara för kläna för bra ljud. Stabila knavrar och löv behövs för klar ton. Dekorationer förekommer på nyckellådens olika delar. Brant mönster, sniderier mm. Efter högsta pinnen är många nyckellåder kapade, ger kortare - lättare typ.

Staget är också avlägsnat, detta försämrar stabiliteten något, gör att nycklarna kanske rasslar något extra. Nyckelleken är ibland monterad ca 5mm neråt för att erhålla lättare strängplacering och mer symmetri omkring f-hålen i ljudkroppen. Små händer, där underlättas spelningen om knavrnas sitter närmare varandra, vinklas inåt. Nyckellekar "ihoptryckta" är svårspelade för spelarna vana med vanliga proportioner. Materialvalet och överdimension påverkar vikten här.

Besök Österbybrukstämman vid

tillfälle. (Veckan före midsommar!) och lämna in dina och bekantas nyckelharpor för bedömning. Du får info om hur andra spelare ser/hör "ditt" instrument. Tonkvalitet, spelteknisk funktion samt byggutförande instrumentellt och hantverkarsmässigt blir bedömt. Ett dokument visar resultatet samt anmärkning med rådgivning till förbättring/ändring. Det är intressant att se vad instrumentet duger till, "kan" enligt dessa spelare. (Kanske införs dina tänkta förbättringar, före/efter Österbybesöket. Man behöver ibland en knuff för att komma igång).

Köpta instrument är också intressanta att lämna in. En kontroll som denna är intressant för alla nyckelharpstyper gammal - ny! De instrument som får goda resultat är ofta spelade en tid (håller stämningen) och är stämda innan de lämnas in. Efter justering kan det ta två veckor innan instrumentet håller stämningen igen - är stabil.

Barnsjukdomarna är åtgärdade - lovens lägen injusterade, nyckelharpan alla strängar är stämda. Troligen är ett gott resultat ifrån bedömningen en anledning till att använda instrumentet oftare. Få vill spela länge på en "spänkorg". Bra resultat för ljud och speltekniskt utförande ökar troligen spelglädjen! Vissa byggare lämnar i 2-3 stycken för bedömning, de använder troligen resultatet på olika sätt, jämförelser, försäljning mm. Dessa instrument har troligen goda betyg på hantverket och variationer som kan jämföras av byggaren! (Efter utvärderingen).

Mina ändringar på "Förslagen" för att erhålla bättre funktion på bygget (en Bäckström -78 modell) redovisas här:

Harpkroppen. Hörnen avrundas på halsen ordentligt under nyckelleken, radie ca 20 mm för att min tumme skall få plats vid spel. Övergången mellan botten- och halsunderdelen avrundas för att ge bättre spelbarhet vid spel på de högre tonerna. Jag når knavrnas något bättre G - uppåt.

Stränghållaren delen utanför harpkroppens lock har förlängts till ca 70 mm, för att ge bra stöd vid spelningen. Här påverkas måttet av armlängden! Jag har normal armlängd!

Skrupplattan, strängarna skärner i trähörnen på förstärk-

ningsplattan. Inlägg kring börnen av en metallprofil.

Resonanssträngarna går också emot stämkruvarna, inläggen utnyttjas för att styra resonanssträngarna vid sidan om, så att strängarna går fritt. Stämningen håller bättre efter denna justering. (Yttre påverkan reduceras).

Nyckelleken. Vissa knavrar kärvade och vid byte till mjukare skumgummi i leklådan behövde alla knavrar och håluttag grafit på sig för att erhålla bra glid. På lövens baksida avlägsnades (för sträng G och C) något material, ger bättre svängrum för resonanssträngarna. Några knavrar bottenar för tidigt så stoppet för knaverrad på C-strängen är ändrat ca 2 mm uttag. Strängarna skall inte vara för nära löven, deras svängrum skall räckta till utan att gå emot, oljud annars.

Snaller. Mer symmetri för strängmonteringen erhålles om A-strängen flyttas ca 5 mm åt sidan, (närmare löven). Denna ändring är inte utförd. Flytta stället åt sidan eller ändra nyckelleken. Bättre symmetri införs eventuellt när jag har en reservharpa. Symmetrin ger inte bättre funktion! Reservharpan är bra att ha, ger möjlighet att justera den andra vid tillfälle. (Minska avståndet mellan strängarna kan symmetri erhållas, med en "smal" lösning). Reservharpan är bra att ha, ger möjlighet att justera spelharpan. Ofta tycker man att det dröjt för länge innan justeringen utförts. Skjut inte upp, låna en harpa om möjligt och justera till din nyckelharpa. Det blir ett lyft, den blir förbättrad.

Ett bra komplement för byggare är ett viktschema på alla ingående delar i nyckelharpan t ex; lockets, botten och halsens vikt i gram. Summering ljudkropp + hals = 1200 gram, s:a 12 mässingsmekanismer = 200 gram, s:a 4 stämkravar, = s:a allt totalvikt 2000 gram! Förklarar vad som händer med ljudet, med tjock - tunn botten och lock.

Med vänlig hälsning
Gösta Bengtsar

Stenungsund 23/ -91

Hej Sven!

Du ville ha något bidrag till Nyckelposten. Här kommer i all anspråkslöshet ett foto med lite information.

Fotot föreställer vår nyckelharpogrupp som bildades 1982 som fortsättningen på en byggcirkel. Gruppen växte och nu är vi knappt 20 medlemmar.

Vi är organiserade som en avdelning under Byggdegillet i Stenungsund och vi har kursverksamhet under SKS. Vi träffas en gång i veckan och tränar nya låtar och allspel. Repertoaren hämtar vi från Bohuslän och Västergötland och Värmland.

Vår spelledare heter Håkan Säterberg. Deltagarna i gruppen kommer från Stenungsund i söder till Uddevalla i norr. Vi spelar ibland till dans inom Byggdegillet, men också vid slöjd- och hantverksutställningar, till midsommarfest, spelmansstämmor, på älderdomshem och vid olika kulturaktiviteter i kommunen. En kassett med harplåtar har vi också gett ut, mest för att dokumentera vår verksamhet. ... (Fotot förresten pryder omslaget på vår kassett).

Med spelmanshälsningar från Fred Lindberg

RANSBERGS HERRGÅRD

Järnbruk kopplar de flesta harpspelare ihop med vallonbruken i norra Uppland, men platser där man fortsatt förädlingen av tackjärnet från masugnen till en smidbar produkt har funnits i hela Bergslagen. I Värmland växte vid 1600-talets mitt upp tre järnbruk vid Ranån, ett biflöde till Klarälven som rinner ut vid Ransäter. Vid det övre bruket, Ransberg, tystnade smideshamrarna 1885. I dag finns kvar en välbevarad och välhållen herrgård med kavaljersflygel och annat som hör till Värmländsk brukskultur, använd som kurs- och konferensgård inom Nykterhetsrörelsens scoutförbund. 15 juli samlades där drygt 50 förväntansfulla dansare och spelmän för att under *Värmland Folk Music and Dance Camp* komma i närtkontakt med svensk folkslagkultur. Gert Ohlsson och Kit Basom hade trummat ihop 10 goda dans- och spel-lärare, de flesta med anknytning till Dalarna och värmländskapet Värmland. Ansvaret för oss nyckelharpister vilade på en spelman som bor i Dalarna men som nog har hjärtat kvar i Uppland: Sigurd Sahlström. Det alternativa kursnamnet på engelska förklarar av det internationella inslaget, en fjärdedel av kursdeltagarna var utländska gäster.

Efter en högtidlig invigning med lite nervösa spellärare som kanske tog någon konstig ton drabbades vi av det som skulle förfölja oss hela veckan: maten! Inte nog med att mängden var tillräcklig för varje utsvulten dansare oberoende om han/hon kom först eller sist till måltiden, den var så välagad och god att vi stillasittande spelmän frestades att äta lika mycket som dansarna.

Hela veckan var schemalagd nästan all den tid vi orkade vara vakna, huvudsakligen lektioner i spel respektive dans, men även utflykter, besök av gäster mm. En timma varje eftermiddag var tänkt som avkoppling, men blev snabbt in-tecknad av extra lektioner för frivilliga. Två amerikanska tjejer var hejare på dansen "clogging" (kanske rätt stavat), som är en tidig form av step bevarad som folkslag dans på östkusten. En annan dag gjorde danslärarna ett tappert försök att få oss spelmän att dansa bingsjö-polska!

Kursens höjdpunkt var nog när Maria Röjås först hade konsert avslutad med kulning i skogsglantan bakom smedjan och sedan trallade till dans!

Kursen avslutades lördag-söndag med en bussresa ännu längre in i de värmländska skogarna, först till Gemmelvåla i Brunskog och sedan till spelmansstämman i Gunnerskog.

Att vi faktiskt bara var fem som delade på Sigurds lärarenergi var ju bra för oss men det behövs fler harpor även i Värmland. En förklaring kan vara att denna goda tidning inte använts till information om kursen. Sigurd Sahlströms sätt att spela bondpolska för både värmländska och utländska dansare är nog den bästa reklam nyckelharpan kan få, men skapar också förväntningar på oss andra som vill försöka bli bättre.

Tack "BL" för den insändaren red

Saxat ur Hemmets Journal

G Ö T E B Ö R G .
Fiolbyggaren Birger Fredricson i Göteborg kan fänka sig att ta med felan in i bastun och riva av en låt! Skulle låta alldeles förtreffigt. Om det bara beror på felan. Den är bastuvänlig nämligen. Världens

enda i sitt slag. Birger har själv byggt den av ett specialbehandlat, vattentätt virke. En sk innovation från Chalmers. Det är förstås inte tänkt att virket enkor ska användas till att bygga fioler, säger utvecklarna Mats Westin och Pia Larsson. Det är i byggebranschen framtiden finns...

Kanske en sådan vattenbeständig harpa är någonting att ha på spelmansstämmor, där det regnar för det mesta hela tiden... eller gör det inte det ?

red

VIKTIGT... OBS LÄS DETTA... ÖPPET BREV TILL ALLA NYCKELHARPVÄNNER... OBS VIKTIGT... LÄS DETTA

NYCKELHARPSVÄNNER

spelmän och byggare

Eric Sahlström kom under sin livstid att på ett avgörande sätt rädda nyckelharpan från att bli museiföremål. Under 1930-talet och i början av fyrtioalet fullföljde han August Bohlins konstruktion av den kromatiska nyckelharpan. Genom sin skicklighet att bygga och spela nyckelharpa startade han en folkrörelse inom svensk folkmusik som är enastående. Undertecknad hörde honom spela vid en spelmanstävlan år 1946 i Uppsala. Upplevelsen var oerhörd som den säkert har varit för alla som haft förmånen att få höra honom spela. Det har varit en ynnest, glädje och ära att få spela tillsammans med honom. Hans förtjänster som människa var lika stora som hans övriga mästerskap. Aldrig ett ont ord eller omdöme, om något eller några. Alltid öppen och beredd att dela med sig av sin stora kunskaper. I början av 1950-talet var det ett fåtal som spelade nyckelharpa. Nu år 1991 kan vi räkna med många tusen, och säkert hundratals nyckelharpsbyggare. Detta tack vare Eric och de byggarkurser som han var med om att starta i slutet av 1960-talet.

Men nu till mitt ärende.

Eric Sahlströms Minnesfond, har för att skapa ett bestående minnesmärke över denne stora spelman, beslutat att en fristående skulptur skall utföras. Konstnären och riksspelmannen Ingvar Jörpeland har fått uppdraget att skapa och framställa statyn. Denna beräknas vara utförd och på plats utanför Tegelsmora hembygdsgård vid tidpunkten för Eric Sahlströms 80-årsdag i augusti 1992.

Alla de spelmän och byggare som fått del av undret "Nyckelharpan pånyttfödelse" bör känna en glädje och förmån att ekonomiskt få stödja minnesfondens beslut. Vi måste alla tillstå, att utan Eric Sahlström skulle troligen ingen av oss, eller mycket få byggt eller spelat nyckelharpa. För att samlat nå så många som möjligt startar Täby spelmansgille en budkavle mellan ländets spelmansgrupper och nyckelharpsbyggare. Det totalt grupper som redan kontaktats har lämnat positiva svar att helhjärtat stödja insamlingsarbetet. De spelgrupper, byggare och enskilda som inte nås av budkavlen, kan sända in sitt bidrag direkt till Eric Sahlströms Minnesfond. Postgiro nr. 461053-1 märk talongen "Minnesmärket" alla givares namn redovisas i den minnesskrift som skall framställas.

Gösta Sandström

Gösta Sandström.

VIKTIGT... OBS LÄS DETTA... ÖPPET BREV TILL ALLA NYCKELHARPVÄNNER... OBS VIKTIGT... LÄS DETTA

Uppländska riksspelmän på nyckelharpa

Vid genomgång av Zornmärkesupp-
spelningarna åren 1933-1990 kan redovisas
att 4372 spelat upp inför jury. Av dessa har
561 erhållit Anders Zorns spelmansmärke i
silver 74 spelmän har av Zornmärkes-
nämnden utsetts och erhållit märket i guld.

De flesta riksspelmännen har spelat upp på
fiol inte mindre än 465. Nyckelharpan är
god tvåa med 44, klarinett 18, träskofiol
14, lur och horn 7, durspel 2, stråklarpa 2,
munspel 3, kulning 4, och säckpipa 2.

De flesta riksspelmännen på nyckelharpa
är från Uppland 35 st. Den första
riksspelmanen på nyckelharpa är
Skansenspelmannen Bernard Jansson från
Vingåker Södermanland, Han fick sin ut-
märkelse år 1933 för spel på fiol och
nyckelharpa. Den första upplänningen är
August Bohlin född 1877 riksspelman 1942
i Uppsala, Eric Sahlström, Oskar Larsson
och Sven Tallroth 1946 i Stockholm, Harald
Närlund och Lennart Kjällström 1952 i
Karlstad, Sture Sahlström 1954 i Uppsala,
Karl Lager 1961 i Östersund, Ragnar Berg-
lund och Mats Kuoppala 1969 i Tierp, Göte
Lindblad 1963 i Örebro, Hans Gille, Leif
Alpsjö och Nils Nördström 1974 i Udde-
valla, Peter Hedlund 1975 på Frostavallen
Skåne, Gösta Hellström 1976 i Leksand,
Kurt Södergren och Ragnar Karlsson 1977 i

ERIC SAHLSTRÖMS MINNESFOND

UNGA SPELMÄN: SÖK 1992 års STIPENDIER
ur fonden för deltagande i sommarens spelkurs.

Lärare är tio av de främsta nyckelharpspelarna
i Uppland med Sonia Sahlström-Larsson som
kursledare.

Kursgården Ekebyholms slott, är belägen norr
om Rimbo.

Kursen pågår 21 - 25 juni.

Du som vill söka ange på anmälan namn ålder
adress och tel nr. Spela in på kassetband två
valfria låtar och sänd in detta senast 30 april till:

Gösta Sandström
Svanvägen 7
18246 Enebyberg

Önskas mer information
ring Gösta 08/7581176

Österbybruk, Jan Bergström i Forsa 1978,
Åsa Jinder, Arne Bergman och Sture
Hogmark 1979 i Ransäter, Per Furå och
Ditte Andersson 1980 på Skansen Stock-
holm, Sven Nordin i Luleå och Esbjörn
Hogmark 1983 i Västerås, Olof Johansson
1984 i Uddevalla, Kurt Jinder 1985 i Härnös-
sand, Jane Lindqvist, Rickard Bernström,
Ann Christin Granfors, Per Gustaf Jern-
berg och Mats Wester 1987 i Österbybruk,
Kajsa Ekstav och Anders Mattsson 1990 i
Nyköping.

Tre har erhållit riksspelmansmärket i
guld Eric Sahlström 1960 Gösta Sandström
1974 och Ragnar Karlsson 1987.

Som framgår av ovanstående, har från
slutet av 1960-talet, antalet riksspelmän på
nyckelharpa ökat avsevärt. Förklaringen
till detta är den kromatiska nyckelharpans
tillkomst. August Bohlin och Eric Sahlström
är de spelmän som genom sin skicklighet
att bygga och spela banade väg för nyckel-
harpans pånyttfödelse.

Gösta Sandström

Gösta Sandström.

VEM VET ...

...varför kallas stall "stall" ?

Varför kallas sadel "sadel" ?

På stallet finns en häst ... ?

Allt detta på fiolen! (harpan också förstås).

Men hur har denna terminologi uppstått.

Har någon ur läsekretsen något förslag?

Här nedan återges den vals som efterlystes i förra numret av Nyckelposten.
Två medlemmar hade uppmärksammat efterlysningen. TACK för hjälpen.

Vals efter Edvard Petterson

Ur Sörmlandslåten

Datorutskrift SN 91-10-15

168

1. 2.

1. 2.

Ett mindre antal gamla nummer av Nyckelposten finns
fortfarande kvar: 1-87 3st., 3-87 8st., 1-88 5st., 2-89 6st., 2-91
14st. 10 kr/st. Beträffande innehåll; se förra numret.

Tänkvärda förslag, från Lennart Åkerberg.

Stockholm 29/9 -91

Hej i höstrusket!

Jag har funderat lite (ganska länge t.om) på ditt "sommärbrev" om varför inte alla känner till Föreningen Nyckelharpan. Kan det vara så att FN upplevs som en "Stockholmsförening"?

Ett förslag till att bredda FN:s verksamhet kan vara att styrelsen tar kontakt med personer "ute i landet". Dessa personer kunde då ordna t.ex lokala spelträffar med dragplåster i form av kända spelmän som styrelsen hjälper till att föreslå.

Nyckelposten kunde införa en rubrik "Lokalnytt" för de som bor utanför Stockholm. Informationen kunde komma från studieförbund, spel- och byggkurser utanför Stockholm.

Sen tycker jag att Nyckelharpsutställningen i Lövsstabruk är ett "höjdarställe" att knyta kontakt med nyckelharpspelare och informera om FN. ...

Förslag om infoblåd som kan distribueras via personer som handhar nyckelharpsmaterial o.s.v är mycket bra, det behöver inte stå så mycket i infoblådet tycker jag. Kortfattat om FN och NP.

Hälsningar

Lennart Åkerberg

Tack för Ditt brev, vi arbetar vidare med dessa förslag! red.

LYSSNAT

PÅ

Adress:
Sture Möllerman
Riddarstigen 17 A
183 30 Täby

tel 08-7681366

Till Sture kan Du skicka din "senaste LP" för recension. Du får ju då samtidigt lite reklam för varan.

- Brukar du spela Mozart ?
- Ja, det Händel !

NACKASTÄMMAN är den 23/11-91 !!!

Busse 404-423 från slussen till Forum-Nacka. Bil: Motorvägen mot Gustavsberg. Tag av mot Nacka Centrum. Allspel från 13.00. Dans från 18.00.

(Alla Nyckelharpare kommer självklart. red.)

Kassören Bertil Wettersten meddelar att det är önskvärt att alla medlemmar anger telefonnummer på postgiroblanketten när man betalar årsavgiften. Ange även om Ni inte vill ha numret i medlemslistan.

SMÅPLOCK

Föreningen Nyckelharpans allspelslåtar, med nummer som hänvisar till Leif Alpsjös kurshäfte.

- 1:1 Polkett från Lövstabruk
 - 1:2 Polska efter Båtsman Däck
 - 1:6 Polkett från Lövstabruk
 - 1:7 Polska från Västerbotten
 - 1:15 Vendelspolskan
 - 2:16 Boda Mattes polska
 - 2:17 Masbovalsen
 - 2:19 Schottis efter Salmakar Kalle
 - 2:29 Björklingemarschen
 - 3:31 Tobogubben
- Klas Klarinett, schottis. Nyckelposten 1-91

Gösta Sandström och Ragnar Karlsson på Skansen 1990. Foto Siv Gåling.

Vem "fan" var Båtsman Däck?

Här har man spelat denna låt 724 ggr och ändå vet man så lite om denne båtsman. Till nästa nummer av Nyckelposten hoppas vi kunna svara på den frågan. Alla tips mottages tacksamt.

red

Videofilmen "Nyckelharpspelmän i Norra Uppland" kan Du låna på Svenskt Visarkiv eller Musikmuseet i Stockholm. Betr. innehåll se Nyckelposten nr 1-89.

Ett förslag från Bertil Wettersten:
Skicka in foto (svart/vitt) på dig eller din spelgrupp så vi lär känna varandra till utseendet.

Bra idé lycker red.

MEDELANDEN
FRÅN
STYRELSEN

Inga meddelanden från styrelsen.

PRESSTOPP

Sahlströmsfonden ordnar Budkavie.

En Budkavie har just startat. Den kommer att gå runt till olika spelmannslag i Sverige.

Det gäller för varje "Budkavieinnehavare" att samla in så mycket pengar som möjligt till Sahlströmsfonden/statyn.

Ring Gösta Sandström för ytterligare upplysning:
Tel: 08/7581176.

De gamla grekerna har ofta beskrivits som världsfrånvända teoretiker, mer intresserade av de logiska resonemangen än av dessas överensstämmelse med verkligheten. I en del fall stämmer denna bild, men i andra fall kan den vara klart missvisande. Åtminstone om man ska tro på en amerikansk forskare vid University of Washington i USA. Han har studerat gamla romerska skrifter och funnit att Pythagoras på 600-talet f Kr mycket väl kan ha skapat världshistoriens första kända laboratorium.

Pythagoras är mest känd för sin sats om förhållandena mellan sidorna i en rätvinklig triangel: summan av kvadraterna på kateterna är lika med kvadraten på hypotenusan. Sambandet hade faktiskt varit känt i många århundraden före Pythagoras, men han anses vara den förste som bevisade det.

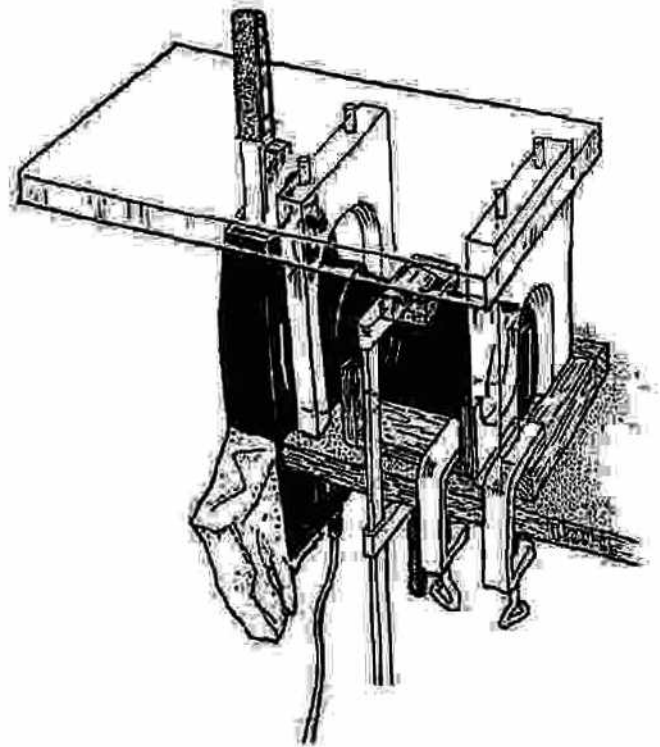
Mindre kända är Pythagoras insatser för musiken. Enligt de romerska skrifterna började han en dag, när han gick förbi en smedja, undra över varför olika smeders hammare klingade på olika sätt. Först trodde han att det berodde på styrkan i slagen, men han märkte snart att så inte var fallet. Förbryllad gick han hem och började experimentera med ljud från klockor, strängar, rör och lerkärl. Till slut kom han fram till att ljudet från ett föremål bestäms av föremålets sammansättning, storlek, vikt, längd och (när det gäller strängar) spänning. Denna slutsats brukar man vanligen ge Galileo Galilei äran av; han återupptäckte den nämligen, fast nästan tvåtusen år efter Pythagoras.

Källa: Scientific American / Forskning o Framsteg

DU MENAR INTE ATT DU HAR GJORT DEN SJÄLV !? ÅH, SÅ MÅNGA KNAPPAR ! DU MÅSTE ALLT VARA EN RIKTIG KARL !

Teckning och text Håkan Hardenborg

Fotografiet i förra numret av Nyckelposten visade inte så tydligt hur Håkan Hardenborg's slibbord såg ut. Här är ett förtydligande.

Teckning Håkan Hardenborg.

Himmelskt vackert!

Kan en nyckelharpa se ut och låta hur som helst? Nästan! Under nyckelharpans halityusenåriga historia tycks byggarna ständigt ha improviserat och experimenterat. Det är först under de senaste tjugo åren de har byggt efter ritningar, men inte ens dessa harpor blir identiska. Kassetten *Nyckelharpan nu och då* uppvisar ett antal olika typer som de låter idag. Det är alltså inget försök att rekonstruera hur instrumentet låtit genom århundradena med tidsenliga strängmaterial etc. Här finns till exempel en nyckelharpa inspirerad av Moraharpan, den äldsta kända bevarade harpan, och silverbasharpor och tre- och fyrradiga harpor. Alla spelas solo för framhäva deras särdrag.

Fan Ling skriver om *Nyckelharpan – Dialog mellan nutid och dåtid* i den medföljande boken. *Gunnar Ahlbäck* och *Gunnar Fredelius* presenterar ett utdrag ur sin nyckelharptypologi. Den kan tjäna som hjälpmedel för den som vill förnimma en fläkt av nyckelharpans historia och bilda sig en uppfattning om hur det kan ha ljudit förr. Typologin skiljer på ett tjugotal underarter som i sin tur kan indelas i åtskilliga varieteter.

Den 70 minuter långa kassetten inleds med *Anders Stake* som spelar några medryckande låtar på sin enkelharpa utan resonanssträngar. Den är byggd med en 1600-tals-harpa som förebild. *Anders Eklundh* spelar på en enkelharpa med sugande bordunklang för att senare återkomma med *Joel Jansson* låtar på silverbasharpa. *Anders Nordfors* ärsanta och rakfrästa spel på kontrabasharpa kan avnjutas följt av *Hasse Gilles* livfulla harpa av samma typ. *Sven Nordin* ger prov på det typiska österbyspelet exekverar på kontrabasharpa med dubbellek. *Lugvar Jörpeland*s sidiga silverbasharpa mejslar vackert fram låtar ur Sahlströmstraditionen. *Esbjörn Hogmark* ger prov på sitt ekvilibristiska spel på Sahlströmsharpa. Samma instrumenttyp, men försedd med gammelharpkrupp, spelas av *Hasse Gille* med hans oerfärliga prägel. Olssonharpan tillkom ursprungligen för att underlätta spel av hälsinge- och dalalåtar, vilket *Gunnar Fredelius* ger prov på. Norrbottenharpan representeras stiltypiskt i sin fyrradiga variant med *Carl Johan Wikström* bakom nyckelharpan. *Esbjörn* avsluar med bland annat en låt efter *Viksta-Lasse* på Johanssonharpa.

Ljudkassetten och den lilla boken, på både svenska och engelska, är samlade i en kartong. Enklart får du tag i den på Musikmuseet i Stockholm; gå dit, eller ring 08-666 45 30, eller skriv under adress: Musikmuseet, Box 163 26, 103 26 STOCKHOLM. Produktion Svea Fonogram, SVMC 5, 1991.

ANNONS

Gammal silverbasharpa säljes!

Troligen tillverkad på mitten av 1800-
talet, kanske korpus är ännu äldre.

Leken möjligen gjord
av August Bohlin,
(på 1900-talet alltså)

Anbud till:

Sven Nordin
Laduvägen 16
142 33
Trångsund

tel 08-771 24 77
arb 08-707 46 72

Prisidé 4000:-

BOK- TIPSET

* Iju

Bremberg, Jinger. Schyssta gig - folkmusik. Av
Jinger Bremberg och Ingela Hofsten. Naturia. 48 s.
111. Litt. Medelstor stil. Stort format (höjd 30 cm)

Det här häftet kompletterar på ett utmärkt sätt Ian
Petersons bok "Schyssta gig. Handbok för
musikarrangörer" (1985). Många typer av ar-
rangemang är lite speciella vad gäller folkmusik,
och därför fyller denna specialinriktade handbok
sin plats. Dispositionen gör den användbar som
uppslagsbok med kapitelrubriker om arbetsor-
ganisation, lokaler och utrustning, ekonomi, bok-
ring, publikarbete och dokumentation. Förfat-
tarna har lång erfarenhet av folkmusikarran-
gemang och ger värdefulla tips, speciellt för den
övane arrangören. Dessa blandas med många
uttalanden från artister och arrangörer. Ett förslag
till program för en studiecirkel finns, liksom en
adresslista med telefonnummer och en litteratur-
förteckning för den som vill fördjupa sig och följa
med vad som händer inom främst svensk folk-
musik. Boken är sparsamt illustrerad med svart-
vita foton. Slutligen: att ett schysst gig är det samma
som ett lyckat konsertarrangemang kanske inte
är självklart för alla. - Osten Hedin.

Ij Dagnell, Jan. Bygg din egen fiol. En handled-
ning steg för steg. Av Jan Dagnell och Sverker
Samell. 1988. ICA. 128 s. 111. reg. Medelstor stil.
Med bilaga. BN 133348141

Boken utkom 1988 och fick då följande recension:
Av alla de fiolbyggarböcker som utkommit under
de sista åren är detta den mest praktiskt inriktade.
Alla praktiska moment i fiolbyggandet är tydligt
och logiskt redovisade, i rätt ordningsföljd för
byggandet, medan förf helt förbigår i ex olika
lackrecept, och där hänvisar till speciallitteratur.
Närmast vänder sig boken till nybörjare, som
dock behöver en del kunskap om snickartermi-
nologi. Den metod som följs har med gott resultat
använts i Göteborgs fiolbyggarklubb under en
följd av år. Boken, som är illustrerad med svart-
vita teckningar, behandlar inte alls altfiol cello och
stråkbyggnad. I slutkapitlet beskrivs hur man
med enkel apparatur kan kolla vissa akustiska
egenskaper hos instrumentet. Detta är en trevlig
och genomtänkt fiolbyggarskola, som nog
kan fungera i studiecirkel och liknande samman-
hang. - Håkan Carlsson.

**Om När Du skriver till Nyckelposten tänk på
följande:**

Skriv på; skrivmaskin eller diskett (dator) eller
datorutskrift (texten scannas in i Nyckelposten).
Naturligtvis går det bra med vanlig penna men
tänk då på att skriva läsligt och ej för många sidor.
Att skicka in tidningsurklipp är kanske inte så bra
för i de flesta fall måste man ha författarens och
tidningens medgivande för att publicera artikeln i
Nyckelposten, detta är som regel ganska om-
ständligt. Fotografier; helst svart/vita
papperskopior färg går ganska bra men INTE
i dia. Beträffande innehåll i artiklar så publice-
rar Nyckelposten "allt" dock ej politiska- och
religiösa artiklar etc.
Så fatta pennan och SKRIV till Nyckelposten.

Redaktionens adress:

Sven Nordin
Laduvägen 16
142 33 Trångsund

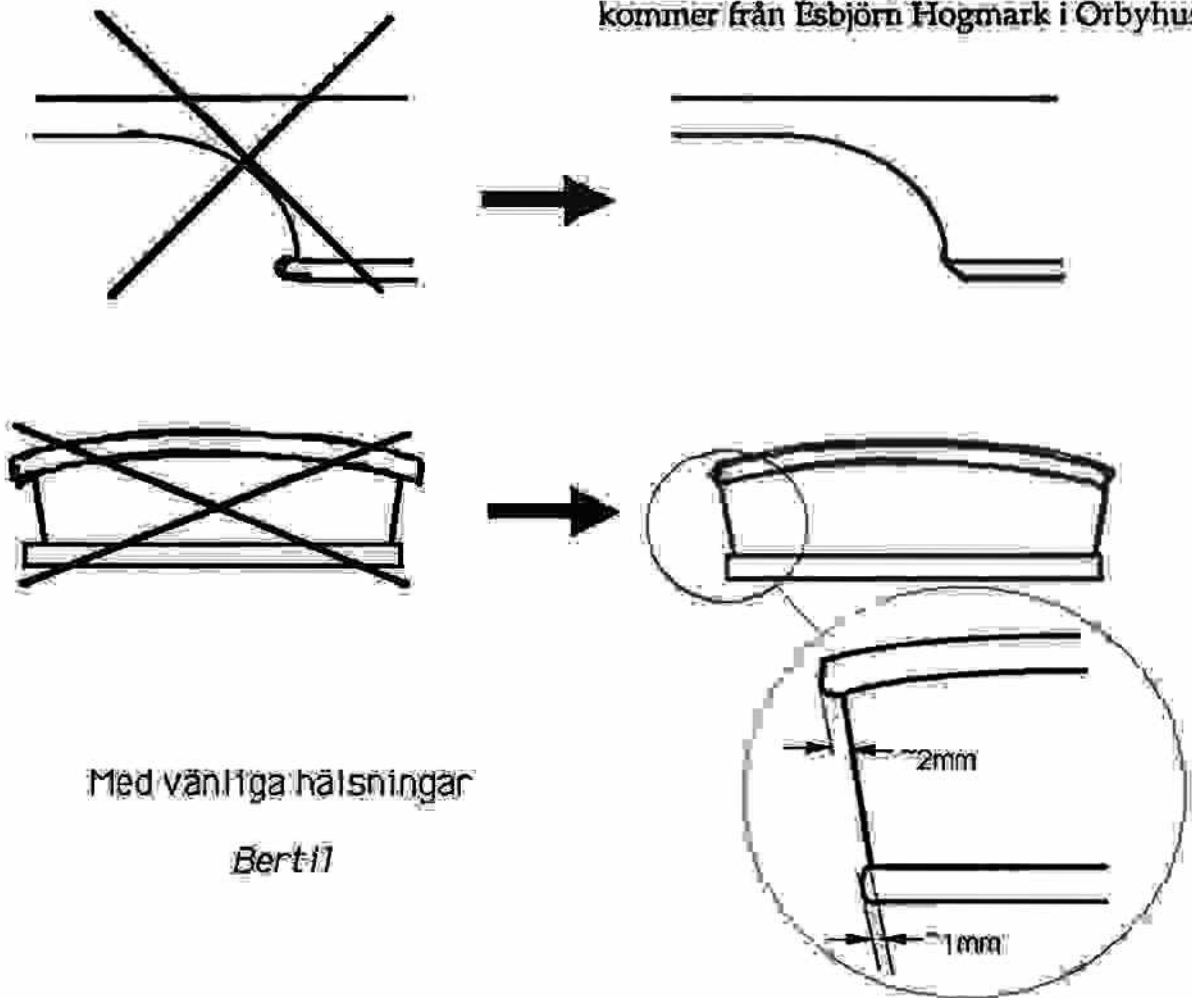
Nästa manusstopp är den: 15:e feb -92

**MINDRE ÖVERHÄNG PÅ
LOCK OCH BOTTEN**

Nu är jag här igen med nya byggtips. Den här gången handlar det om kanternas utformning kring korpus. Gör kanterna på lock och botten enligt vidstående anvisning. Slipa av kanterna till en behaglig rundning. Särskilt övergången mellan hals och botten och speciellt den hörna av botten som är belägen under knaverraden.

Dessa anvisningar liksom några i tidigare nummer av **Nyckelposten** kommer från Esbjörn Hogmark i Örbyhus.

Med vänliga hälsningar

Bertil

MUSIK & DATORER

en utställning på

Musikmuseet.

Sibyllegatan 2, Stockholm. Tel: 666 45 30.

Utställningen pågår: 25/10 -91 till 1/3 -92

GRATTISHÖRNAN

Grattis Lena och Ingvar Jörpeland till rikspelmansmärket!

Grattis Lotta Franzen till silver-diplomet!

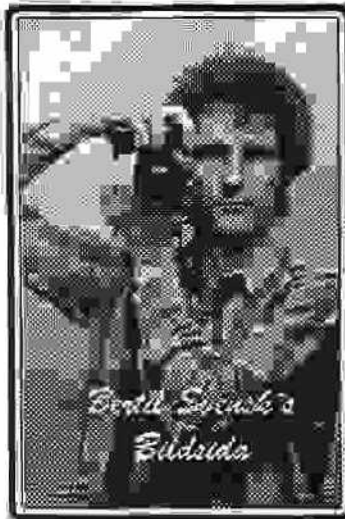
foto Bertil Persson

En stor fanfar och ett jättegrattis till Hasse Gille som i juli månad gick 'sta' och firade bemärkelseda'!

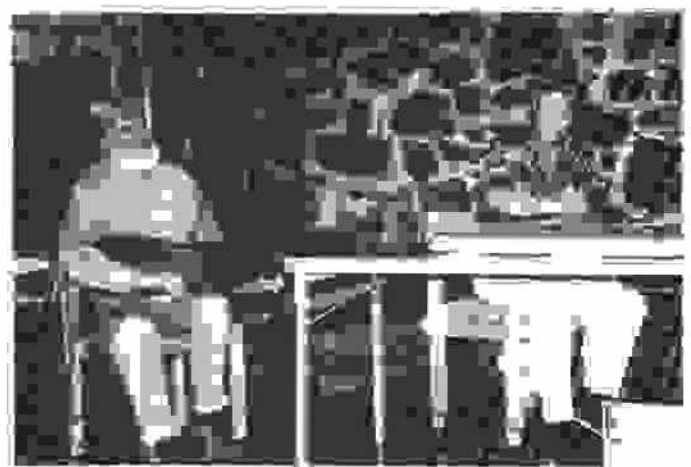

Grattis Leif Alpsjö till: Årets Viksta-Lasse stipedium med tillhörande medalj. Konstnärsnämndens stipedium. Hedersledamot av Uplands nation! (DN Namn o Nytt 10/8 -91).

Kooneentratiooon

Två celebra besök har föreningen Nyckelharpan haft hittills denna höst. Världsmästaren Olof Johansson och Mats Liljeholm med fru.

Några medlemmar i föreningen Nyckelharpan på Delsbostämman 7/7-91.

Bjuråkerstämman 21/7-91

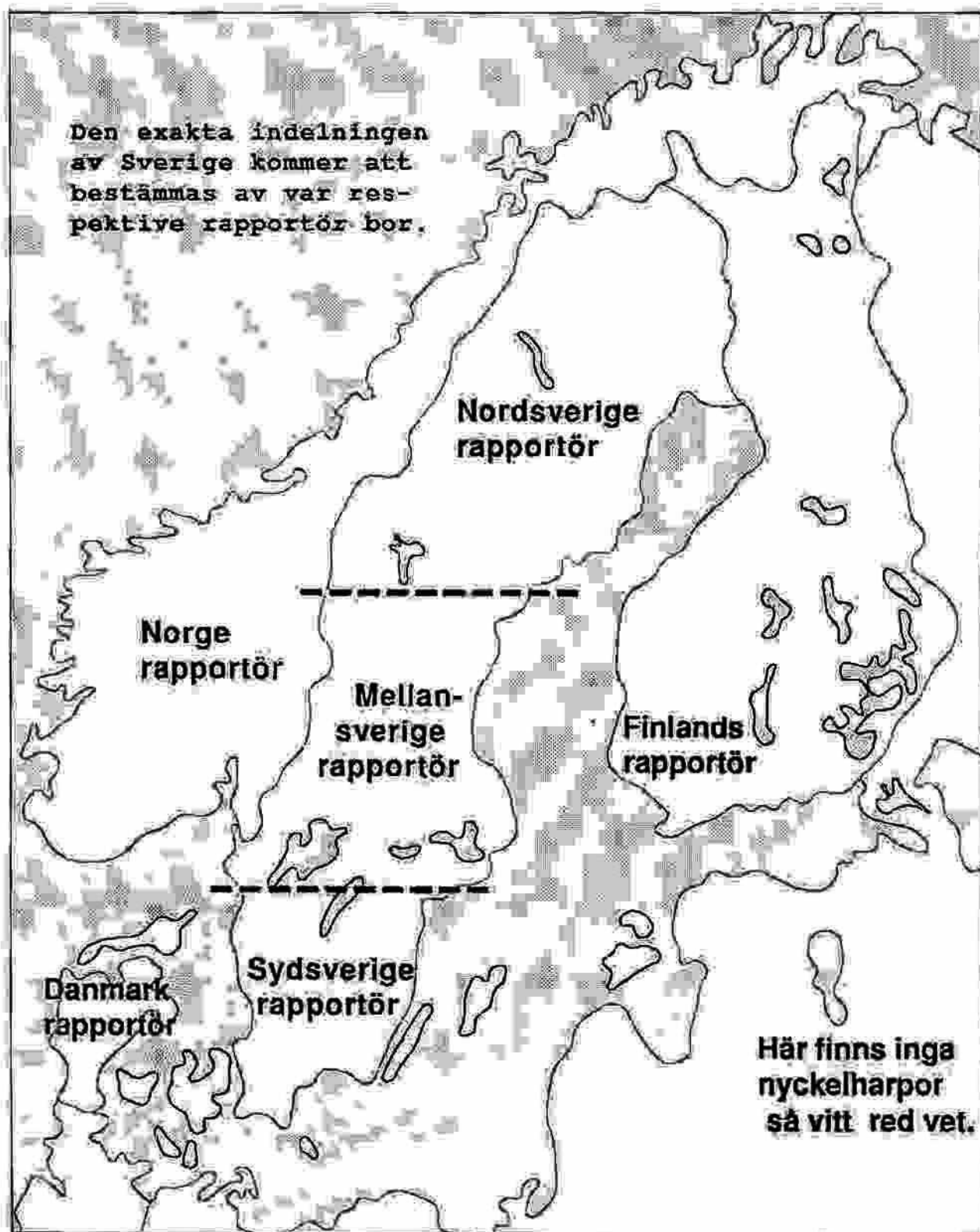

Rapportörer sökes till Nyckelposten.

Redaktionen för Nyckelposten och alla läsare skulle nog tycka det vore roligt och intressant om att höra hur nyckelharplivet förflyter i Norden. Därför söker nu Nyckelposten frivilliga som kan skriva lite om vad som händer i sitt resp distrikt. Det är bra om Du kan fotografera eller känner någon som har kamera. Känner Du dig själv manad eller vet någon lämplig person så hör av Dig till redaktionen. Jag tror att det här är en viktig sak för att vi skall känna gemenskap och att vi arbetar tillsammans "för nyckelharpens bevarande".

En vacker sommardag i Leufsta bruk.

Av
Ann-Mari Liliegren

Jag vandrar sakta fram under de gamla almarna och lindarna i herrgårdsparken. Den praktfulla herrgården från 1700-talet och byggd i barockstil, ägdes från början av baron Charles de Geer, sonson till brukets grundare, läser jag i turistbroschyren.

Livet i Leufstabruk blomstrade under den tiden och bruket kunde betraktas som en mindre stad. Där fanns hantverkare, läkare, lärare och präst. Vid Ångskär hade bruket en egen uthamn med en flotta av segelfartyg som transporterade det tillverkade stångjärnet vidare. I Leufstabruk byggdes en ny hammarsmedja 1887, men järnframställningen gick genom hårdnande konkurrens mot sitt slut. 1926 slogs den sista smältan samman och 1986 överläts herrgården och delar av bruksbebyggelsen av den siste enskilde ägaren Louis de Geer till Stiftelsen Leufsta. Nog om historiken och jag vandrar vidare.

Parken inramas av två växthus, orangerier, av vilka det norra under sommaren används som konsert- och utställningslokal. Det är dit jag är på väg då jag plötsligt hör Delsbo brudmarsch taktfast spelat på nyckelharpa. Spelmannen kommer allt närmare och nyckelharptonerna klingar vackert i den underbara akustiska lövsal mellan de dubbla lindalléerna. Spelmannen går vidare och växlar över till Appelbo gånglåt, ljudet avtar mot orangeriet - allt för att locka besökare till utställningslokalen. Jag lockas med av musiken och följer med in. Väl inkommen i lokalen ser jag mig omkring och firmer att samtliga nyckelharptyper finns representerade. En historik i text och foto ger besökaren en uppfattning om att nyckelharpan är ett gammalt instrument som fanns redan på 1350-talet. Rikt illustrerade bildskärmar visar hur det gick på midsommardansen vid bruket. Spelmannen berättar i korthet om nyckelharpan historia samt ger ljudande exempel därtill:

"Det började på 1200-talet med stråkarpan som hade strängar av tagel. Sen kom en harpa

typ moraharpan (1526) den hade sensträngar. Runt 1700-talet kom enkelharpan, kallad så för att den hade bara en spelsträng. I mitten på 1700-talet kom kontrabasharpan med två spelsträngar, en "kontra" den andra, nu hade man också börjat lite med stålsträngar. 1830 så anser man att silverbasharpan har kommit till, den hade en silverfärgad storbas-sträng och därför kallad silverbasharpa. Sen gjorde August Bohlin, runt 1925, en treradig harpa. Eric Sahlström förbättrade sedan den kromatiska harpan i början på 1940-talet".

Varje torsdagskväll klockan 19, mellan den 27/6 och 15/8, är det folkemusikkonsert (läser jag i en broschyr om nyckelharputställningen) med framträdande av inbjudna spelmännen: Hasse Gille-Kurt Södergren; Bo Larsson-Gunnel Viking; Håkan Larsson-Sonia Sahlström; Vendelkråkorna m. Annika Ekstav-Cajsa Ekstav-Birgitta Widlund; Sture Andersson-Sture Sahlström; Rotvälta m. Sven Ahlbäck-Mikael Marin-Susanne Rosenberg; Peter Hedlund-Gösta Sandström; Olof Johansson-Curt Tallroth.

Värdar för utställningen under veckorna 25-33 är: Esbjörn Hogmark o. Karin Andersson; Gunnel Lindqvist o. Tommy Lindholm; Sven Nordin; Cajsa Ekstav; Lotta Franzén; Rolf Lindblom. Jag går och sätter mig på en bänk utanför orangeriet. Doften från en nyutslagen luktschersmin (ej att förväxla med jasmin) kommer emot mig, jag ser fullt med små rosa bellisblommor i gräsmattan och gula näckrosor i dammen allt detta förhöjer ännu mer denna härliga dag, trots att herrgårdsmyggorna surrar i skuggan från busken. Plötsligt hörs ljudet från en österbyharpas entoniga brum i en typisk österbypolska: -Musikalisk, plötsligt börjar han bara spela! Förundrat utrop från en av besökarna. -Mycket fin musik, svarar en annan besökare som sitter utanför och lyssnar. Nyckelharpan brummande ljud blandar sig med ljudet från en elektronisk musikanläggning, en presentation av framtidens musik, installerad med 60 högtalare i parken, för en vandring i ett ljudspår genom olika ljudmiljöer. Ett mullrande urtidsljud i psykedelisk nutidspåverkan. På ett flertal platser i parken klingar olika elektroakustiska datorkompositioner som tonsättaren framkallat med hjälp av datortekniken. Man får höra ljudet av klockans klang, vindens sus, eldens glöd och brytandet av en torkad grängren i en syntetisk klangvärd (upplyser mig informationsbladet Enklang-ljudligheter om).

Nu klingar nyckelharpan toner vackert i orangeriets höga stenbyggnad, gånglåten Hem

från Gesunda. Efter en stund kopplas en CD-spelare in och tillsammans med live-spel på nyckelharpa strömmar harp- och dragspelsmusik ut ur utställningslokalen, några besökarna börjar dansa hambo. -Han har satt på en skiva och spelar till, tjustigt! Sagt av förbigående och uppståndande besökare. Många applåder hörs efteråt. En skrattsalva rungar ut, förmodligen är en spelmanshistoria på gång.

Klockstapelns klocka slår 4 slag denna soldränkta sommareftermiddag allt till tonerna av den härligt svängande hambon i svinottan av Lars Erik Jansson (i G-/C-dur).

-Det var riktigt trevligt, så fick vi underhållning också, sagt av vitklädd man i sällskap på fem personer, på väg ut från utställningslokalen. -Han spelar så väldigt lätt och fint, det är som om man lyftas, sagt av leende dam med kryckkäpp.

En besökare från Burträsk får provspela på spelmansens nyckelharpa och sjunger en visa till med stark och klar röst.

Dagen börjar lida mot kväll och det blir snart dags att stänga utställningen. Spelmannen som är klädd i spelmanskläder och bär finsk spelmanshatt kommer ut på trappan och torkar svetten från pannan. Han är nöjd. Över hundralet besökare har kommit på årets varmaste och soligaste dag, trots det fina badvädret och lockande evenemang på annan ort.

Jag vill avslutningsvis göra reklam för utställningen och rekommenderar till, som det står i informationsbladet, en semester eller weekend på Leufstabruk. En sällsam plats och ett turistmål som söker sin like. Bland nordupplands mörka skogar och karga åkrar ligger ett 1700-talssamhälle som bevarats nästan orört in i vår tid. En resa i tiden, till en svunnen epok, då baroner, smeder och nyckelharpospelmän levde och verkade i bruket. ... I bruket finns värdshus, kafé, gästhem, brukshandel. I närheten finns idylliska cykelvägar, en kanotled genom fågelrika områden, Angskärs havsbad och mycket annat.

För information ring turistbyrån tel: 0294-31070.

VÄLKOMNA

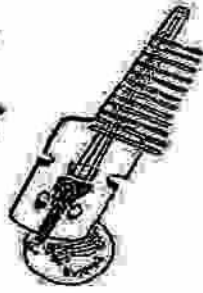
Till

Lövsta-
utställningen

nästa
år

Nyckelharpsouvenirer och spelmannshistorier av Rolf Karlsson

I min ägo har jag fem små nyckelharpor i trä? 12-21 centimeterlånga, inköpta vid olika besök i Uppland. De är egentligen ganska anonyma och visar inte direkt varifrån de kommer. Är man inte hemmastadd i spelmannskretsar, uppfattar man dem nog som fina modeller av någon sorts musikinstrument små konsthantverk avsedda för prydnad.

Kan man säga att dessa föremål är souvenirer minnessaker? Eftersom de är köpta på en speciell plats vid ett speciellt tillfälle är de naturligtvis souvenirer. Men souvenirbegreppet inrymmer också vad en tillfällig kunnig betraktare kan bli påmind om. En modell av en nyckelharpa kan få denne att tänka på att man spelar nyckelharpor i Uppland att det har funnits spelmän som Eric Sahlström och Ceylon Wallin (spelman på frimärke) etc.

På mina modeller kan man dessutom se direkta anknytningar till vissa spelmän och instrumenttillverkare. Fyra av modellerna har en tillverkar-signatur i botten. Dessa modeller är liggande och försedda med band och stråke. Man kan ana att tillverkarna har påverkat varandra dels att göra en nyckelharpssouvenir dels hur den skall se ut.

De är i inköpsordning signerade Eric Sahlström HP, UL 85 och Ulf Lindgren Storvreta. HP uttydes sannolikt Harry Pettersson som liksom Erik Sahlström tillhör kretsen av storspelmän och instrumentbyggare i Uppland. Den märkligaste modellen är den äldsta en tunn modell stående på en rund platta med några noter och ordet Byggnån. Under plattan finns en etikett med Dalälvs-hantverk Älvkarleby. Detta är kanske Sveriges första nyckelharpssouvenir. Den har synbarligen inte påverkat de senare modellerna. Den har inköpts på 1960-talet i en hemslöjdsbutik i Älvkarleby.

Ett 6-sidigt texthäfte om av Aron Hallenberg visar att harpmodellen skall påminna om spelmannen Byss-Calle (1783-1847). Häftet visar på framsidan en minnessten med en avbildning av en nyckelharpa som har samma utseende som den inköpta souvenirén. Häftet är enligt en signatur på framsidan från 1968. Vem var då Byss-Calle och vad betyder Byggnån? Ett blad till en utställning i Upplandsmuseet 1973 omtalar att han härstammade från vallonsläkten Bousard i norra Uppland, och att namnet blev Bössa och lokalt Byssa eller Byss. Han föddes i Östana Älvkarleby och arbetade som prämröddare på Dalälven och strömmingsfiskare. Han var en mörk man med mustasch han bar stövlar och hade en reservstråke i stövelskaftet. Att resa minnesstenar över spelmän hör inte till vanligheten. I Folkmusikboken

(Jan Ling m fl! Prisma 1980 sid 31) beskrivs detta sålunda: "Den urgamla seder att resa stenar över vittfarne män återkommer på 40-talet. Vanliga enkla män hedras med bautastenar. År 1947 reses sten över "bygdens störste spelman Carl Ersson Bousard, Byss-Calle i Älvkarleby Uppland, och ett år senare erhåller August Widmark en fyra ton tung sten som Katrineholms spelmanslag använt sina kvällar att bryta." Skillnaderna mellan vad som står på själva stenen och i artikeln visar att man inte skall tro blint på att citat är rätt återgivna. Dessutom var väl inte bautastenar försedda med text Byss-Calles mest kända polska Byggnån kom till när han skulle hjälpa till att laga klockstapeln i Älvkarleby. Eftersom arbetet gick ganska långsamt denna varma dag slog han vad om att han kunde komponera en polska lika fort som den andre gjorde klockstapeln färdig. Historien berättar att Byss-Calle vann vadet och en kanna brännvin.

Hans rykte har förstörats med tiden låtarna anses som nästan virtuosa och många av dem förknippas med

övernaturliga historier. Han ansågs, som andra storspelmän, vara trollkunnig och kunde utnyttja detta i konkurrens med andra spelmän. I texthäftet återges hur han gjorde för att ensam få spela för ett brudpar:

"En gång hände det att man vid ett bröllop i Älvkarleby tingat en annan musikanter, som skulle spela ihop med Byssen. Brudföljet ställde upp utanför kyrkan, men just som spelmännen satte i med brudmarschen, flög alla knapparna ur fiolspelarens byxor, så att han i all hast måste släppa instrumentet och springa bakom kyrkväggen. På det bröllopet fick Kalle spela ensam och det var nog ingen som grät därför."

Mot trolldom hjälpte kanske människohår, dödben eller en bit av Bibeln instoppade i harpan. Byss-Calle hade en påse med malda abborrhuvuden (Uplandspelmannen 1976:1 sid 5). Råkade han ut för något hyss var det alltid bra med en reservstråke i stövelskaftet. Det berättas historier om att spelmännen Byss-Kalle och Gulamålaviten gärna krånglade för varandra när de skulle spela ihop - både var ju trollkunniga. Det berättas gärna samma historier med magi och vidskeplighet om flera olika spelmän (jfr Jan Ling Nyckelharpan 1967 sid 185).

En annan gång när han spelade en hästföra uppför Brobacken i Älvkarleby slet hans färdkamrat av honom stråken innan han hann spelade en nionde repris. I polskor som man lärt av näcken kunde man inte spela denna utan att hemfalla åt honom. Den senare historien berättar Jonas från Tolfta i Nyckelharpospelet på Skansen (Bidrag till var odlings häfder 1899, sid 39) där färdkamraten på backkrönet "slå honom för näsan så att blön sprack ut eljest hade han ej kunnat upphöra att spela utan måst fortsätta tills lass och hästar och kärlar hamnat hos den onde." I en fotnot hänvisas till Runa för 1847 s. 89 beträffande näckpolskornas nio vändningar och att rycka stråken från

den spelande som en tradition från de norra Upplandssocknarna. Här finns alltså två olika uppfattningar om vad som egentligen hände Byss-Calle på backkrönet.

Polskan Storsvarten fick namnet efter det att Byss-Calle hade spelat upp en mager och klen häst med ett lass av järnmalm uppför Älvbrinken i Östanå. Denna händelse kanske har arrangeras av Byss-Calle själv för att förstärka sitt rykte som storspelman. Enligt August Bohlin (Lars-Erik Larsson Uppländske spelmän under 4 århundraden, 1980, sid 83) har Byss-Calle själv berättat han hade fäst ett spel vid framkälken och att några kärlar, mutade med brännvin drog spelet. I mörkret kunde han då sitta och spela och skrämja sin omgivning med undret.

Den vanligaste berättelsen om Byss-Calle är den som här berättas av fiskaren Jöns Boman i Älvkarleby (Samuel Charters Spelmännen 1979): "Han hade tre Harpor som han var så pass inspelt med så han bara behövde fråga en av harporna vem som var på tur att tas ner från väggen när man skulle ut och spela! så bruka den harpan svara med en svag, men en så fin sång som lät så här: Då ä ja"

På Byss-Calles sista färd stannade hästarna plötsligt mitt i en liten backe. De som var med ansåg att onda makter höll igen ekipaget och ville kräva tillbaka de gåvor som spelmannen hade fått till låns.

Därmed slutar denna lilla redogörelse om den första nyckelharps-souveniren den första minnesstenen över en spelman och berättelser om Upplands förste Storspelman. Stämmer inte dessa påståenden får det skyllas på mitt korta historiska perspektiv.

Rolf Carlsson

Övrig litteratur:

Alpsjö-Holmström Byss-Calle Förlaget Emma utgivet efter 1983 och som återger och sammanfattar utgivna artiklar.

Ockelbo 910828

Hej Sven!

Här kommer ett litet bidrag till nästa nr. av Nyckelposten ... Jag hade nämligen den sagolika turen att även i år (27/7) vinna Tierps Spelmanslags Kompositionstävling (VALS). Prispengarna var i år 2000:-. Omkring 30 st hade skickat in sina låtar. Anmärkningsvärt var att både 2:a o. 3:e pris gick till samma ort, Vallentuna; bällstafiolist Lasse Widén resp. harpist Maria Elteman.

PORTLIDERVALSEN

AV ANDERS WOXBERG

1: A PRIS-BELÖNAD VID KONK-TÄVLING I TIERP 1991

KOMP. I SEPT.-90 I SAM-
BAND MED UPTÄMNINGEN
AV ETT PORTLIDER I
NOKRISO, OCKELBO

Som Du ser av noterna är min vals en typisk nyckelharpslåt. Låten "poppa upp" i skallen då jag satt med harpan under en arbetspaus, när jag höll på att timra upp ett portlider hemma i Svalbacken, där jag bor.

Spelmanshälsningar från
Anders Woxberg

"LOGGO" tävlingen

Loggotävlingen är nu avgjord.
 Poängfördelningen blev enligt följande:
 förslag nr 7, 63p.
 2:a plats förslag nr 6, 34p.
 delad 3:e plats förslag nr 2 och 4, 18p.
 delad 4:e plats förslag nr 1 och nr 5, 10p.
 5:e plats förslag nr 3, 6p.

Vinnaren **Britt Mari Wirf, Boxholm** får som utlovat en stråke
 tillverkad av **Anders Hellstrand, Lidingö**.
 2:e pristagaren **Ann-Christine Eriksson, Ingmarsö** får CD-skiva (eller kassett)
 "ÖSTNORA FOLKTON".

Nyckelposten tackar alla som deltagit i tävlingen
 både de som gjort förslagen och de som röstat.

1:a plats

⑦

2:a plats

⑥

3:e plats

②

och

④

4:e plats

①

och

⑤

5:e plats

③

Ännu finns det några exemplar av den

legendariska skivan **Roslagslåtar**
med **CEYLON OCH HENRY WALLIN**

- 20 låtar från Valö och bruken i norra Roslagen inspelade 1972,
på nyckelharpa och fiol och kassetthandlet 16 Roslagslåtar
 - en live-inspelning från Århus 1984 som också innehåller
Ceylons mustiga berättelser om låtarna, spelmännen och dansen.
- Endast någon enstaka låt återfinns på båda inspelningarna.

BESTÄLL ANTINGEN via postgiro 566904-9 (Wallin)
sätt in 125:- för skivan (inkl frakt) eller 95:- för kassetten (inkl frakt)

Eller ring **ULF KLASSEN**, tel 0758/39931

Julkappstips

CD eller kassett
Nu för 50:-
ring Sven 08-
7712477

Ostnora Folkton

CD eller kassett med 1 timmes folkmusik.
Tre nyckelharpor, ett dragspel,
lite munspel och gammelharpa.

Riktpris:
CD 130:- kassett 80:-

Utförlig 12 sidig "booklet" med svensk och engelsk text.
Kort historik. Notexempel. "Vem spelar vad".
Låtförteckning. Låtkommentarer. Fyrfärgstryck.